

ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОНОПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ

Важливим джерелом дослідження регіональних аспектів утвердження більшовицької монопартійної системи 1920-х рр. в Україні є документи та матеріали з фондів місцевих архівів. Одним із таких є Державний архів Полтавської області (далі ДАПО – авт.). У ньому зберігається досить численний масив джерел, які дозволяють проаналізувати специфічні методи усунення більшовицьким режимом своїх суперників, установити загальні закономірності й регіональні особливості ліквідації небільшовицьких партій і організацій.

Документи і матеріали, що проливають світло на утвердження монопартійної системи розпорошені поміж різних архівних фондів ДАПО. Так, фонд 1 «Полтавський губком ЛКСМ України Полтавської області. 1918–1933 рр.» [1] містить джерела, які розкривають діяльність сіоністських й анархістських організацій у молодіжному середовищі на Полтавщині, та методи протидії їм структур більшовицького режиму. Фонд 5 «Кременчуцький окружний парткомітет КП(б)У. 1925–1930 рр.» [2] містить документи і матеріали, які стосуються становища сіоністського руху та механізмів протидії йому в Кременчуцькому окрузі в другій половині 1920-х рр. Фонд 1503 «Полтавський губернський виконавчий комітет рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (губвиконком), м. Полтава, Полтавської губернії» охоплює окремі документи губернського виконавчого комітету, в яких міститься інформація про результати виборів 1921 р. на території Полтавської губернії [4].

Надзвичайно інформативні джерела для розкриття регіонального аспекту утвердження більшовицької монопартійної системи знаходяться у фонді

9032 «Полтавський губком КП(б)У. 1919–1925 рр.» [3]. Різноманітні документи і матеріали, які є в його справах, стосуються суспільно-політичної ситуації на території Полтавської губернії, діяльності небільшовицьких партій та організацій в умовах формування більшовицької диктатури, а також заходи структур режиму щодо ліквідації багатопартійності. Зокрема, чимало інформації, в якій розкривається діяльність місцевої правлячої більшовицької верхівки, міститься в матеріалах офіційного партійного діловодства. До них належать протоколи засідань (особливо закритих частин) бюро, президії, секретаріату губернського та окружних комітетів Комуністичної партії (більшовиків) України, різних партійних конференцій, циркуляри тощо. Вони дають змогу простежити процес прийняття рішень з протидії конкретним небільшовицьким партійним осередкам на території Полтавщини. У деяких випадках збереглися матеріали з місцевих «особливих папок», особливість яких полягає в надсекретному характері. Призначалися вони для надзвичайно вузького кола посадовців найвищого рангу.

Значущою є періодична інформаційно-аналітична звітна документація місцевих структур органів державної безпеки. Вона уможлиблює відтворити сходження небільшовицьких партій та організацій із політичної арени Полтавщини на початку 1920-х рр. Документи спецслужб містять інформацію про політичний стан губернії, округів, фактичне становище існуючих на Полтавщині осередків, персональний, кількісний склад їхніх членів та співчуваючих, динаміку змін у особовому складі, роботу окремих членів організацій, особливо з когорти найактивніших осіб, вияви діяльності осередків. Указані джерела мали гриф секретності й склалися на основі інформації, отримуваної від секретних співробітників, освідомлювачів, зовнішнього спостереження, перлюстрації кореспонденції тощо. У них також фіксувалася наявність чи відсутність окремих течій і груп усередині партій та організацій, зв'язки з партійними (організаційними) центрами та іншими угрупованнями, ставлення до заходів радянської влади і більшовицької партії,

ступінь впливу на населення тощо. Окремо чекісти звітували в таких документах про вжиті спецслужбами заходи, використані методи, перспективи майбутньої роботи тощо. Значний інтерес становлять секретні телеграми, які надсилалися з вищих інстанцій до нижчих. У них є вказівки й рекомендації щодо методів проведення «ліквідації» осередків політичних сил на місцях. Характерною рисою такого роду джерел є їхня політична заангажованість, виставлення оцінок із класових позицій. Крім цього, в архівних справах переважно в якості додатків до службової звітної документації радянських спецслужб містяться агітаційно-пропагандистські джерела: брошури, листівки, прокламації, відозви політичних партій, організацій, осередків, окремих груп.

Зауважимо, що документи й матеріали, створені радянськими спецслужбами, мають специфічний характер, а тому робота над ними потребує особливої методології. Остання знайшла висвітлення в роботах дослідників Станіслава Кульчицького [5] та Романа Подкура [6; 8; 9; 10].

Значення вказаної вище категорії джерел детально проаналізував Роман Подкур. На його переконання, інформаційно-аналітична звітна документація центральних і місцевих структур, підрозділів радянських спецслужб у низці випадків залишається одним із нечисленних джерел для реконструкції діяльності місцевих небільшовицьких партійних осередків [8, с. 394]. У одній зі своїх статей він звернув увагу на конкретні напрями, які за завданнями чекістів мали розробляти інформатори та агентура у середовищі політичних партій та громадських організацій. Вони передбачали «... висвітлення внутрішньопартійних дискусій, суперечок (аби в подальшому це можна було використати для нейтралізації основних політичних фігур у партії); збір інформації особистого характеру про активних членів партії, їхні звички та взаємовідносини між собою тощо; інформування про вплив політичних партій на певні соціальні групи населення; збір інформації про зв'язки політичних партій з іншими регіонами; сприяння розпаду місцевих організацій політичних партій і організацій» [7, с. 117]. Саме відповідна інформація згодом лягала в

основу службової звітної документації чекістів, яка надсилалася більшовицькому партійно-політичному керівництву.

Важливе значення для розкриття регіональних аспектів утвердження більшовицької монопартійної системи 1920-х рр. мають періодичні видання, які зберігаються в ДАПО. Вони охоплюють як офіційну місцеву пробільшовицьку періодику, так і часописи інших партій і організацій.

Отже, в Державному архіві Полтавської області на зберіганні знаходиться чимало різноманітних за своїм характером і походженням документів. Наявна в них інформація дозволяє вивчати регіональний аспект формування у 1920-х рр. більшовицької монопартійної системи. Особливу цінність становить інформаційно-аналітична документація колишніх радянських органів державної безпеки та державно-партійних органів, хоча робота з цією категорією специфічною категорією джерел потребує використання спеціальної методології.

Джерела та література

1. Державний архів Полтавської області (далі ДАПО), ф. П-1, Полтавський губком ЛКСМ України Полтавської області. 1918– 1933 рр.

2. ДАПО, ф. П-5, Кременчуцький окружний парткомітет КП(б)У. 1925– 1930 рр.

3. ДАПО, ф. П-9032, Полтавський губком КП(б)У. 1919–1925 рр.

4. ДАПО, ф. Р-1503. Полтавський губернський виконавчий комітет рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів (губвиконком), м. Полтава, Полтавської губернії.

5. Кульчицький С. В. Методи роботи ДПУ УСРР та відображення їх у службовій документації. *Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання* : зб. наук. пр. / ред. кол.: Р. Я. Пиріг (голова) та ін. Київ, 1998. С. 12–18.

6. Подкур Р. Доступ до документів радянських спецслужб: конфлікт «особистої інформації» і «наукового дослідження». *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Київ, 2011. Вип. 37. С. 31–44.

7. Подкур Р. Ліквідація органами держбезпеки УСРР опозиційних громадсько-політичних організацій у 1920-х рр. *Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки*. Київ, 2015. Вип. 23. С. 116–137.

8. Подкур Р. Повстанський рух та опозиційні політичні угруповання в інформаційних документах органів ЧК–ГПУ (початок 20-х рр.). *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*. Київ, 2000. № 2–4. С. 390–397.

9. Подкур Р. Ю. Документи радянських спецслужб як джерело до вивчення політичних, соціально-економічних, культурних процесів в Україні (20-30-ті рр. ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Дніпропетровськ, 1999. 16 с.

10. Подкур Р. Ю. Органи державної безпеки у становленні однопартійної системи в Україні на початку 1920-х рр. (на матеріалах Подільського та Полтавського губвідділів ВЧК-ГПУ). *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Київ, 2006. Вип. 33. С. 120–138.

Дмитро Драпалюк

Науковий керівник – д.н. із.соц. ком., професорка Комова М. В

м. Львів

ПРИНЦИПИ ПРОФІЛІЗАЦІЇ І ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ПІДГОТУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

Досліджено сутність понять і принципи реалізації процесів профілізації та диверсифікації навчальної роботи в контексті системи управління якості змісту навчання. Встановлено, що профілізація відображає специфіку особистісної зорієнтованості здобувачів, компетентнісну парадигму професійного навчання. Успіх диверсифікації навчальної роботи залежить від реалізації політики стратегічного управління в закладах вищої освіти.

Ключові слова: освітня програма, профілізація освітніх програм, диверсифікація освітніх програм, навчальна робота, якість змісту навчання.